

the newspaper "Ruslan" Galician conservatives tried to clarify the essence of the Jewish question and to determine its effect on the formation of Ukrainian-Jewish relations in general.

Keywords: Ukrainian-Jewish relations, Jewish issues, Christian socials, Jews, Galicia.

Васкив Н. А., кандидат исторических наук, доцент кафедры новой и новейшей истории зарубежных стран, Львовский национальный университет им. Ивана Франко (Украина, Львов), nazik_man@yahoo.com

Украинско-еврейские отношения в политике христианских общественников в конце XIX – начале XX в. (по материалам газеты "Руслан")

В программах и деятельности украинских политических партий Галиции конца XIX – начала XX в. большое значение приобрел еврейский вопрос. Наряду с леворадикальным и национально-демократическим крылом политических сил, еврейская проблематика находилась в центре внимания христианско-общественного течения. На страницах газеты "Руслан" галицкие консерваторы пытались выяснить сущность еврейского вопроса и определить его влияние на формирование украинско-еврейских отношений в целом.

Ключевые слова: украинско-еврейские отношения, еврейский вопрос, христианские общественники, евреи, Галичина.

* * *

УДК 929(477):94(477)

Теплюк Л. М.
кандидат історичних наук, доцент
кафедри історії України та суспільних дисциплін,
Черкаський державний технологічний університет
(Україна, Черкаси), zhytska@ukr.net

ОСНОВНІ ВІХІ ДІЯЛЬНОСТІ ІСТОРИЧНОГО ТОВАРИСТВА НЕСТОРА–ЛІТОПИСЦЯ ТА УЧАСТЬ ВОЛОДИМИРА ІКОННИКОВА

Стаття присвячена розгляду основних етапів діяльності Історичного товариства Нестора–літописця. Характеристиці процесів створення, напрямів діяльності, заснування періодичного видання ІТНЛ. Основна увага приділяється роботі у ІТНЛ одного із його засновників та голови товариства В.Іконнікова.

Ключові слова: Історичне товариство Нестора–літописця, історія, наукова діяльність, періодичне видання, формування, етапи розвитку, В.Іконніков, голова товариства, вчений.

Поява перших історичних товариств в Україні стала помітним фактором розвитку і популяризації вітчизняної історичної науки. Як форма організації науки вони дістали визнання і поширення у другій половині XIX століття. Одним із них стало Історичне товариство Нестора–літописця (далі ІТНЛ) – наукове об'єднання вчених, що існувало у Києві у 1872–1931 роках. Наукова діяльність багатьох відомих українських істориків була пов'язана з діяльністю цього товариства, серед яких М. Максимович, В. Іконніков, В. Антонович, Д. Багалій, О. Левицький, І. Лучицький, М. Грушевський, М. Довнар–Запольський та ін.

Метою статті є висвітлення основних етапів роботи Історичного товариства Нестора–літописця та внеску відомого історіографа, джерелознавця, киевознавця В. Іконнікова у його розвиток.

Питання заснування і діяльності науково-історичних товариств привертають увагу багатьох дослідників. З'являються роботи, присвячені діяльності окремих товариств та узагальнюючі дослідження з даної теми. Окремі аспекти діяльності ІТНЛ та його засновників досліджували такі історики: М. Колесник [1], О. Гермайзе [2], Л. Баженов [3], О. Степанський [4], В. Сарбей [5], І. Войцехівська [6], В. Ульяновський [7], М. Ковальський [8], М. Василенко [9], М. Литвиненко [10] та ін. Проте питання, що стосується участі у цьому

товаристві В.Іконнікова розглядалося фрагментарно або дотично до інших проблем і тому є маловивченим. Такий стан речей обумовлює необхідність дослідження внеску В. Іконнікова у роботу ІТНЛ та загалом історичної науки кінця XIX – початку XX століття.

Все своє життя відомий історик, історіограф, киевознавець В. Іконніков присвятив історичній науці. Багаторічна педагогічна діяльність вченого була пов'язана з середніми та вищими навчальними закладами Києва, Харкова, Одеси: 1866–1867 роках у званні приват-доцента він читав лекції з російської історії на історико-філологічному та юридичному факультетах Харківського університету; в 1867 році викладав російську історію в гімназіях Одеси, а потім в Новоросійському університеті, захистив магістерську, а згодом докторську дисертації; 1870 році був обраний екстра – ординарним професором Новоросійського, а в 1871 році – ординарним професором Університету Св. Володимира.

Утворення громадського наукового осередку, що носив ім'я Нестора–літописця, було підготовлено багаторічною роботою київських учених. Ще в 20-ті роки XIX століття тут сформувалася група красназвців у складі М. Берлінського, К. Лохвицького, Є. Болховітінова, С. Анненкова та інших, які плідно вивчали місцеву історію. Значно поживалася ця робота після відкриття у 1834 році у Києві Університету Св. Володимира. Вона була пов'язана з діяльністю М. Максимовича. В 1835 році М. Максимович виступив ініціатором створення "Тимчасового комітету розшуку старожитностей", у якому спільно працювали київські красназвці й викладачі університету. Оскільки комітет не виправдав сподівань наукової громадськості, то, за свідченням М. Максимовича, на початку 1841 року "задумано й організовано було заснування в Києві історичного товариства" [11]. Однак замість історичного товариства в травні 1843 року при київському генерал-губернаторі була заснована "Тимчасова комісія для розбору давніх актів".

У 1870 році М. Максимович знову повернувся до думки про створення науково-історичного товариства. Пізніше він склав проект статуту Київського товариства історії, старожитностей і літератури при Університету Св. Володимира (далі – КТІСЛ). Під запискою підписалися ще 9 київських учених, але реалізувати даний проект йому не вдалося через перешкоджання влади.

Натомість доцент Університету Св. Володимира І. Хрущов, знаючи про плани М. Максимовича, висунув ідею створення історичного товариства і разом з професором Київської духовної академії І. Малишевським представили проект статуту Історичного товариства Нестора–літописця. Він був затверджений 24 листопада 1872 року царським урядом [1, с. 53].

27 грудня 1872 року та 3 січня 1873 року на засіданнях Ради Товариства, до складу якого увійшли 11 членів-засновників, вирішувалися організаційні питання. В середині січня 1873 року відбулося урочисте відкриття ІТНЛ. У 1874 році затверджене ІТНЛ та відхилене царським урядом КТІСЛ злилися в єдине Історичне товариство Нестора–літописця.

Виходячи з періодизації історії вітчизняної історіографії й особливостей внутрішнього розвитку ІТНЛ, його діяльність можна розподілити на три етапи.

Початковий етап (1872–1893) – період формування й становлення ІТНЛ. Цей процес був ускладнений боротьбою двох груп, котрі представляли офіційний охоронний та ліберальний напрями у вітчизняній історіографії, котрі відповідно очолювали І. Хрущов та М. Максимович, а також важким фінансовим становищем, що перешкоджало розгортанню організації наукової і видавничої діяльності) та ін.

Робота в ІТНЛ велася згідно з першим його статутом. Справами товариства керувала Рада на чолі з головою, якого обирали на три роки. Він мав великі повноваження і, як правило, був одним із найавторитетніших його членів.

У період виникнення ІТНЛ В. Іконников був за кордоном. У січні 1873 року вченого повідомили про заснування і запросили стати його членом [12, арк. 1–2]. А вже 20 травня 1873 року його було обрано головою ІТНЛ на три роки, вдруге його обрали 10 жовтня 1893 року [13]. Головами товариства окрім В. Іконникова обиралися також М. Тулов, О. Котляревський, В. Антонович та М. Володимирський–Буданов.

Основне місце на початковому етапі діяльності ІТНЛ зосереджувалося на обговоренні доповідей та вирішенні організаційних питань. Доповіді, представлені на засіданнях, торкалися давньоруської історії, історії України, історіографії, бібліографії, археології, загальної історії, історії літератури та ін. Провідним напрямом у дослідження членів ІТНЛ стала історія України. Найбільш плідно по її вивченню працювали Д. Багалій, В. Іконников, О. Котляревський, О. Лазаревський, О. Левицький, І. Лучицький та ін.

Значну роль В. Іконников та очолюване ним ІТНЛ відіграли у галузі постановки, розвитку та відновлення діяльності у Києві Вищих жіночих курсів. Питання вищої жіночої освіти було гострою суспільно–політичною проблемою другої половини XIX – початку XX століття. У 1865 році В. Іконников почав свою педагогічну діяльність в Київському інституті благородних дівичь. Тут, а також в жіночих гімназіях Одеси і Києва він викладав історію та історію загальної літератури. В 1874 році В. Іконников виступив з публічними лекціями з жіночого питання і того ж року опублікував їх, а в 1876 році ввійшов до створеного при Київському університеті комітету по влаштуванню в Києві Вищих жіночих курсів. Фактично Володимир Степанович – один із фундаторів вищої жіночої освіти в Україні, оскільки завдяки його зусиллям у 1878 році було створено перший на Україні вищий учбовий заклад для жінок – київські Вищі жіночі курси.

В 1881 році В. Іконников став завідувачем курсів і був ним до 1889 року. Курси пережили і драматичний період, коли уряд Олександра III їх закрило. Але наполягаючи на потребах суспільства, діючи у значній мірі власним авторитетом, він в 1904 році добився відкриття курсів знову. До речі, і дружина В. Іконникова, Анна Леопольдівна, змогла отримати вищу освіту на цих курсах [14, с. 29].

Другий етап (1894–1917) характеризується активізацією діяльності ІТНЛ та зростанням його авторитету. Форми і методи роботи ІТНЛ визначалися

його другим статутом, у складанні якого взяли участь М. Дашкевич та М. Володимирський–Буданов.

На другому етапі діяльності Товариства активно проводилася видавнича робота. Було видано 17 книг “Чтения в Историческом обществе Нестора–летописца” (далі – ЧИОНЛ). Це періодичне видання посідало третє місце серед часописів, у яких друкувався В. Іконников за кількістю статей, а саме 35 публікацій. До них належать такі дослідження вченого: “Август–Людвиг Шлецер” (1911), “Александр Густавович Брикнер” (1898), “Заявление о важности и пользе справочного исторического словаря” (1879), “Очерк положения и успехов исторической науки в России в период царствования императора Александра II” (1888), “Памяти М. И. Семевского: Очерк литературной и издательской деятельности М. И. Семевского” (1893), “Константин Николаевич бестужев–Рюмин” (1898), “Князь М. В. Скопин–Шуйский” (1879), “Новые материалы и труды о патриархе Никоне” (1889), “Новые рукописные коллекции. о ростовской коллекции г. Титова. Ярославское собрание рукописей г. Вахрамеева” (1890), “О первом Самозванце и его отношении к Польше по выдворении в Москве” (1889), “О причинах удаления митр. Павла Конюсевича из Тобольска по новым материалам” (1888), “О разборе архива П. А. Румянцева–Задунайского. Записки М. О. Судиенко” (1892), “Обзор переписки графа Н. П. Румянцева с Берлинским” (1888), “Страница из истории Екатерининского наказа” (1891).

Як голові ІТНЛ йому доводилось опікуватися виданням. Він добивався фінансування, займався редагуванням, працював з авторами [14]. Всі ці обов’язки забирали чимало часу та втомлювали історика. Тому коли закінчилося його друге головування, він написав листа В. Антоновичу, про те, що не зможе бути на черговому виборчому засіданні і просить “заявить о моем безусловном отказе от дальнейшего избрания, как по моим личным обстоятельствам (совет врачей не брать лишних занятий), так и по причине печатания моего труда, требующего значительной затраты времени” [15, арк. 1–2]. Він відмовлявся також і від доповіді в річному засіданні через повну нестачу часу.

Коли у вересні 1895 року В. Іконников відмовився виконувати свої обов’язки голови ІТНЛ, то назріла потреба обрання нової людини на цю посаду. Цілком логічним кроком було б перекладання цих обов’язків на його заступника, але з невідомих причин О. Лазаревський категорично відмовився обіймати цю посаду хоча б до закінчення терміну, на який головою було обрано В. Іконникова. Як згадував М. П. Василенко, “багато пішло зусиль схилити його висунути свою кандидатуру в голови товариства” [9, с. 98]. Врешті–решт О. М. Лазаревський все ж погодився виконувати обов’язки голови ІТНЛ. Щоправда ці обов’язки він виконував лише трохи більше року з 18 вересня 1895 до 5 жовтня 1896 р., а після цього до кінця свого життя був заступником голови товариства.

Доклав свою руку В. Іконников і в організацію читання публічних платних лекцій для громадськості Києва членами ІТНЛ. Місцева влада суворо стежила за тематикою лекцій та кандидатурами лекторів. Протягом 1898–1899 навчального року 9 лекторів читали лекції з

11 курсів, на які тільки в осінньому семестрі записалися близько 250 слухачів.

Третій етап (1917–1931) – припадає на буремну добу громадянської війни та роки соціалістичного будівництва. У Товаристві відбулися різного роду зміни як організаційного, так і наукового характеру. У зв'язку із реорганізацією Університету Св. Володимира наприкінці 1921 року ІТНЛ приєдналося до Всеукраїнської Академії наук на правах повної автономії у внутрішній науковій діяльності. Робота ІТНЛ при Всеукраїнській академії наук регламентувалася третім статутом товариства.

За час своєї діяльності ІТНЛ провело значну наукову й громадську роботу. Крім того, воно проводило видавничу діяльність, поширювало історичні знання, брало активну участь в охороні та вивченні пам'ятників історії і мистецтва, в роботі наукових конференцій і з'їздів. Все це було помітним вкладом у розвиток вітчизняної історичної науки.

Отже, внесок В. Іконникова у розвиток історичної науки другої половини XIX – початку XX століття є значним. Наукова спадщина вченого налічує понад 700 праць. Вчений присвятив своє життя організаційній, просвітницькій та редакторській роботі. Він майже сорок років працював редактором “Университетских известий”, головою Історичного товариства Нестора–літописця, наполегливо працював на Вищих жіночих курсах, очолював Київську комісію для розгляду давніх актів, відділ Київського товариства старожитностей і мистецтва та проводив безперервну педагогічну діяльність.

Список використаних джерел

1. Колесник М. Історичне товариство Нестора–літописця: основні етапи і напрямки діяльності (1872–1931 рр.) / М. Колесник // УІЖ. – 1989. – № 9. – С. 50–56.
2. Гермайзе О. Праця Київського наукового товариства на тлі наукового життя Наддніпрянської України / О. Гермайзе // Україна. – 1929. – № 1–2 (кн. 32). – С. 31–37.
3. Баженов Л. Історичне краєзнавство Правобережної України XIX – на початку XX століття. Становлення, Історіографія. Бібліографія / Л. Баженов. – Хмельницький, 1995. – 256 с.
4. Степанский О. К истории научно-исторических обществ в дореволюционной России / О. Степанский // Археографический ежегодник за 1974 год. – Москва, 1975. – С. 39.
5. Сарбей В. Харківське історико-філологічне товариство та його вклад в історіографію України (До 100-річчя заснування і початку діяльності) / В. Сарбей // УІЖ. – 1977. – № 12. – С. 99–103.
6. Войцехівська І.Н. Києвознавство у творчості В.С. Іконникова // Вісник київського університету. Історія. – К., 1997. – Вип. 36. – С. 75–81.
7. Ульяновский В.І. Знаний і незнаний Володимир Іконников // Історичні портрети. – К. : “Либідь”, 2004. – 421 с.
8. Ковальский Н.П. История Киева: В 3т., 4 кн. – К., 1983. – Т. 2. – С. 264–265.
9. Василенко Н.П. Памяти почетного члена общества Александра Матвеевича Лазаревского (ум. 31 марта 1902 г.) // ЧИОНЛ. – К., 1903. – Кн. 17. – Вып. 2. – С. 85–107.
10. Довгопол В.М., Литвиненко М.А., Лях Р.Д. Джерелознавство історії Української РСР / За ред. чл-кор. АН УРСР Ф.П. Шевченка. – К., 1986. – С. 7.
11. Максимович М. Нечто об учреждении в Киеве Исторического общества // Киевлянин. – 1872. – 14 дек.
12. Институт рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (далі – ІР НБУВ). – Ф. III. – Спр. 49100.
13. Центральный державный исторический архив Украины у м. Києві. – Ф. 849. – Спр. 38.
14. Державний архів м. Києва. – Ф. 16. – Оп. 429. – Спр. 79, 96.
15. ІР НБУВ. – Ф. 65. – Спр. 251.

16. Колесников А.А. Колесников А.А. Иконниковы. История дворянского рода. – Барнаул, 1998. – 100 с.

References

1. Kolesnik M. Istorichne tovaristvo Nestora–litopistsya: osnovni etapi i napryamki diyalnosti (1872–1931 rr.) / M. Kolesnik // UIZH. – 1989. – № 9. – S. 50–56.
2. Germayze O. Pratsya Kiyivskogo naukovoogo tovaristva na tli naukovoogo zhittya Naddnipyrianskoyi Ukraini / O. Germayze // Ukrayina. – 1929. – № 1–2 (kn. 32). – S. 31–37.
3. Bazhenov L. Istorichne kraeznavstvo Pravoberezhnoyi Ukraini XIX – na pochatku XX stolittya. Stanovlennya, Istoriohrafiiya. Bibliografiya / L. Bazhenov. – Hmelnitkiy, 1995. – 256 s.
4. Stepankiy O. K istorii nauchno–istoricheskikh obschestv v dorevoluytsionnoy Rossii / O. Stepankiy // Arheograficheskii ezhegodnik za 1974 god. – Moskva, 1975. – S. 39.
5. Sarbey V. Harkivske istoriko–filologichne tovaristvo ta yogo vklad v istoriohrafiiyu Ukraini (Do 100–richchya zasnovannya i pochatku diyalnosti) / V. Sarbey // UIZH. – 1977. – № 12. – S. 99–103.
6. Voytsehvskaya I.N. Kievoznavstvo u tvorchosti V.S. Ikonnikova // Visnik kiyivskogo universitetu. Istoriya. – K., 1997. – Vip. 36. – S. 75–81.
7. Ulyanovskiy V.I. Znaniy i neznaniy Volodimir Ikonnikov // Istorichni portreti. – K. : “Libid”, 2004. – 421 s.
8. Kovalskiy N.P. Istoriya Kiev: V 3t., 4 kn. – K., 1983. – T. 2. – S. 264–265.
9. Vasilenko N.P. Pamyati pochetnogo chlena obschestva Aleksandra Matveevicha Lazarevskogo (um. 31 marta 1902 g.) // ChIONL. – K., 1903. – Kn. 17. – Vyip. 2. – S. 85–107.
10. Dovgopol V.M., Litvinenko M.A., Lyah R.D. Dzhereloznavstvo istoriyi Ukrayinskoyi RSR / Za red. chl–kor. AN URSR F.P. Shevchenka. – K., 1986. – S. 7.
11. Maksimovich M. Necho ob uchrezhdenii v Kieve Istoricheskogo obschestva // Kievlyanin. – 1872. – 14 dek.
12. Institut rukopisu Natsionalnoyi biblioteki Ukraini imeni V.I. Vernadskogo (dali – IR NBUV). – F. III. – Spr. 49100.
13. Tsentralniy derzhavniy istorichniy arhiv Ukraini u m. Kievi. – F. 849. – Spr. 38.
14. Derzhavniy arhiv m. Kiev. – F. 16. – Op. 429. – Spr. 79, 96.
15. IR NBUV. – F. 65. – Spr. 251.
16. Kolesnikov A.A. Kolesnikov A.A. Ikonnikovyi. Istoriya dvoryanskogo roda. – Barnaul, 1998. – 100 s.

Teptyuk L. M., Ph.D., Associate Professor of History and Social Sciences Ukraine, Cherkassy State Technological University (Ukraine, Cherkassy), zhytska@ukr.net

Milestones of Historical society Nestor–Chronicler and participation of Vladimir Ikonnikov

The article is devoted to the main phases of activity of the Historical Society of Nestor the Chronicler. Characterization of the creation, activities, establishing periodical ITNL. The focus is on working in one of the Intl its founder and chairman of the company V. Ikonnikova.

Contribution to the development of Ikonnikova V. historical scholarship of the late nineteenth – early twentieth century is significant. The scientific legacy includes more than 700 scientific papers. A scientist has devoted his life to the organizational, educational and editorial work.

Keywords: Historical Society of Nestor the Chronicler, history, scientific research, periodical, creation, development stages, V. Ikonnikov, chairman of the society, the scientist.

Тептюк Л. Н., кандидат исторических наук, доцент кафедры истории Украины и социальных наук, Черкасский государственный технологический университет (Украина, Черкассы), zhytska@ukr.net

Основные вехи деятельности Исторического общества Нестора–Летописца и участие Владимира Иконникова

Статья посвящена рассмотрению основных этапов деятельности Исторического общества Нестора–летописца. Характеристике процессов создания, направлений деятельности, учреждение периодического издания ИТНЛ. Основное внимание уделяется работе в ИТНЛ одного из его основателей и председателя общества В. Иконникова.

Ключевые слова: Историческое общество Нестора–летописца, история, научная деятельность, периодическое издание, формирования, этапы развития, В. Иконников, председатель общества, ученый.

* * *